

Карп Г. В.,
директор Департаменту місцевих бюджетів
Міністерства фінансів України

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ГІРСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Розглянуто актуальні проблеми реформування бюджетної системи України, проаналізовано наукові публікації з теоретичних проблем місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, узагальнено теоретико-методологічні підходи до вдосконалення фінансового забезпечення місцевих бюджетів гірських населених пунктів.

Ключові слова: місцеві бюджети, міжбюджетні відносини, державний бюджет, міжбюджетні трансферти, доходи місцевих бюджетів.

Місцеві бюджети України характеризуються особливостями, які пов'язані з соціально-економічними умовами та географічним розташуванням окремих адміністративно-територіальних одиниць, що обумовлює необхідність врахування у бюджетній політиці геоелементів факторів. Нагальним завданням у цьому контексті є вдосконалення фінансового забезпечення гірських населених пунктів України. Набуває актуальності узагальнення теоретичних підходів до вдосконалення порядку формування місцевих бюджетів гірських населених пунктів з метою комплексного соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць гірської місцевості.

Значну увагу зарубіжних науковців приділено проблематиці соціального, економічного та збалансованого фінансового розвитку тих територій, які відзначаються особливими геоелементними умовами. Зокрема, російські вчені С. Андрюшин, С. Баранов, Н. Гоффе, Л. Григор'єв, Н. Зубаревич, П. Каракчієв, С. Кімельман, Б. Лавровський, Ю. Лукашин, М. Овчинников, Н. Попадюк, Л. Рахліна, Т. Скуф'їна, Р. Туровський, Ю. Урожаєва, І. Хохлов, А. Шаститко аналізують окремі аспекти фінансової політики держави щодо розвитку гірських територій.

Серед вітчизняних розробок слід відзначити праці таких вчених, як В. Алієва, М. Барановський, І. Бережна, І. Бігун, С. Булгакова, О. Веклич, О. Гончаренко, І. Гладій, Б. Данилишин, М. Диба, М. Долішній, Т. Дробишевська, Л. Загвойська, В. Зайчикова, В. Заяць, Н. Здерка, О. Кириленко, В. Куценко, І. Луніна, І. Лютий, Л. Максимів, О. Наумов, Ц. Огонь, В. Опарін, Н. Павліха, О. Пилип'як, Л. Петкова, С. Слухай, В. Толуб'як, В. Федосов, І. Чугунов, Л. Шевчук, в яких розглядаються питання вдосконалення державної політики соціально-економічного розвитку регіонів, зокрема гірських районів.

Метою статті є дослідження особливостей системи формування місцевих бюджетів та її складових, розкриття організаційно-правових засад формування доходів місцевих бюджетів, узагальнення зарубіжного досвіду нормативно-правового регулювання доходів місцевих бюджетів гірських районів.

Теоретичні підходи російської економічної школи до питань економічного розвитку та фінансового забезпечення територій зі спеціальним статусом можна узагальнити за двома напрямками: перший – удосконалення бюджетних взаємовідносин держави та суб'єктів федерації в контексті адміністративної реформи, другий – розвиток та інтеграція фінансових інструментів з європейськими.

До першого напрямку наукових досліджень слід віднести праці російських вчених С. Кімельмана, С. Андрюшина, в яких розглядаються питання моніторингу природних об'єктів при розрахунку гірської ренти, розмір якої залежить від соціально-економічних гірничо-геологічних та гірничо-технічних умов розробки родовищ корисних копалин¹. Надходження від такого виду рентних платежів дає змогу істотно збільшити надходження до місцевих бюджетів. Аналізуючи підходи до адміністративної реформи, російський вчений-економіст Н. Попадюк оцінює варіанти реорганізації адміністративних одиниць шляхом об'єднання однорідних регіонів за ознакою геодемографічного простору².

Р. Туровський розглядає процес “індивідуальної” децентралізації з подальшим розвитком внутрішньодержавної політико-географічної асиметрії, характерний для Італії, Португалії, Данії і Фінляндії. Причинами надання особливого статусу окремим територіям в унітарних державах є етнічна чи фізико-географічна особливість території³, що зумовлює індивідуальний підхід до регіонів з метою дотримання балансу відносин центр – регіон⁴.

В. Кліманов, характеризуючи книгу Б. Л. Лавровського “Економічний ріст і регіональна асиметрія”, вважає необхідною системною умовою подолання регіональної асиметрії – забезпечення стійкого економічного розвитку. Водночас зростання не є універсальним засобом згладжування регіональних диспропорцій⁵. Б. Л. Лавровський пропонує змінити парадигму регіональної політики шляхом переходу від методів тимчасового послаблення регіональної диференціації, які базуються переважно на процесах територіального розподілу ресурсів, до методів, заснованих на регіональному розвитку власного потенціалу⁶.

С. Баранов і Т. Скуф’їна звертають увагу на особливості міжрегіональної диференціації регіонів Російської Федерації. У той же час розрахунок рей-

---

¹ Кімельман С. Проблема горной ренты в современной России / С. Кимельман, С. Андрюшин // Вопросы экономики. – 2004. – № 2. – С. 41–42.

² Попадюк Н. Административно-территориальная реформа и территориально-хозяйственные уклады / Н. Попадюк // Вопросы экономики. – 2004. – № 5. – С. 73.

³ Туровский Р. Баланс отношений “центр-регионы” как основа территориально-государственного строительства (окончание) / Р. Туровский // МЭ и МО. – 2004. – № 1. – С. 43.

⁴ Там же. – С. 50.

⁵ Лавровский Б. Л. Экономический рост и региональная асимметрия (эмпирический анализ) / Б.Л. Лавровский // Вопросы экономики. – 2007. – № 8. – С. 151.

⁶ Там же. – С. 152.

тингів розвитку регіонів враховує лише таку географічну особливість, як північні зони країни⁷.

А. Шаститко і М. Овчинников зазначають, що досвід реформування суспільного сектора США засвідчує поширення негативних ефектів та конфліктних ситуацій при зміцненні відносно автономії адміністративно-територіальних одиниць. З метою подолання цих негативних тенденцій, в процесі ухвалення рішень, законодавчо встановлено обов'язкову процедуру, за якою необхідно пропонувати альтернативні варіанти вирішення нагальних питань⁸.

Л. Григор'єв, Н. Зубаревич, Ю. Урожаєва досліджують питання розробки регіональної політики у зв'язку з новими економічними теоріями (ною економічною географією та інституціональною економікою⁹) та пропонують брати до уваги природні фактори¹⁰, серед яких – географічні та інституціональні особливості. З метою аналізу міжрегіональної взаємодії, на думку авторів, доцільно використовувати поняття “макрорегіони”¹¹, що дасть змогу враховувати географічні особливості.

До другого напрямку наукових досліджень вчених-економістів слід віднести праці В. Чужикова, який аналізує специфічні інструменти системи залучення інвестицій в окремі галузі й райони Чехії, що включають поєднання регіональних інвестиційно-інноваційних підходів до стимулювання розвитку територій. Автор зазначає, що в чеській моделі поєднуються наднаціональні механізми та інструменти, підтримка депресивних територій національними з використанням чіткої індикативної бази статистичної прозорості, порівнюваності різнорівневих одиниць, використанням коефіцієнтів, які дають змогу співставляти регіони цієї країни з іншими країнами ЄС. Такий підхід дозволив досягти однорідності в доходах населення за умов значних розбіжностей у макроекономічних показниках областей та районів¹².

П. Каракчиев розглядає особливості процесу посилення субнаціональних інтересів у межах Європейського Союзу в загальних тенденціях зміцнення регіоналізму та багаторівневого управління¹³. Наприклад, окремі регіони Великобританії є партнерами у виконанні структурних програм, які фінан-

⁷ Баранов С. Анализ межрегиональной дифференциации и построение рейтингов субъектов Российской Федерации / С. Баранов, Т. Скуфьина // Вопросы экономики. – 2005. – № 8. – С. 55.

⁸ Шаститко А. Бюджетный процесс в стратегиях социально-экономического развития (постановка проблемы) / А. Шаститко, М. Овчинников // Вопросы экономики. – 2008. – № 3. – С. 146–147.

⁹ Григорьев Л. Сцилла и Харибда региональной политики / Л. Григорьев, Н. Зубаревич, Ю. Урожаева // Вопросы экономики. – 2008. – № 2. – С. 87.

¹⁰ Там же. – С. 83.

¹¹ Там же. – С. 94.

¹² Чужиков В. Чеська модель регіонального розвитку / В. Чужиков // Економіка України. – 2004. – № 7. – С. 77.

¹³ Каракчиев П. Становление европейской политики регионов Великобритании / П. Каракчиев // МЭ и МО. – 2007. – № 6. – С. 21.

суються зі структурних фондів Європейського Союзу¹⁴. Окрім того, особливості регіонів, у тому числі й географічні, беруться до уваги в межах роботи групи регіонів ЄС, які мають законодавчу ініціативу¹⁵. Ще одним джерелом фінансування є утворення двосторонніх груп і програм серед окремих регіонів ЄС, що дає можливість контролювати глобальні фінансові потоки та впливати на рівень залучення регіонів до вирішення загальноєвропейських питань¹⁶.

У статті І. Хохлова визначаються критерії Європейського Союзу з метою вибору районів для отримання фінансової допомоги структурних фондів ЄС, серед яких: рівень безробіття, частка валового внутрішнього продукту на одну особу, промислова структура, перспективи економічного розвитку, демографічні показники, місце знаходження¹⁷. Н. Гоффе, звертаючи увагу на посилення диспропорцій соціального розвитку європейських регіонів, зазначає, що регіональна політика перетворюється на механізм, який надаватиме соціальний поштовх глобалізаційному процесу, зокрема йдеться про політику згуртування Європейського Союзу¹⁸.

Ю. Лукашин, Л. Рахліна розглядають питання методів типології регіонів у зв'язку з факторами, які впливають на інвестиційну привабливість регіонів Росії, і вважають, що відповідно до типології TASIc існує 7 типів регіонів¹⁹.

Вітчизняні наукові дослідження мають розгалужений характер, у них вивчається широкий спектр питань — від окремих бюджетних та фінансових показників місцевих бюджетів до загальних теоретико-методологічних підходів у реалізації державної регіональної політики. На наш погляд, теоретико-методологічні основи в галузі місцевих фінансів мають бути доповнені вивченням інституційних передумов формування фінансових основ місцевого самоврядування в Україні з урахуванням гео економічних факторів, що дасть змогу врахувати специфічний статус окремих адміністративно-територіальних одиниць при науковому обґрунтуванні фінансової політики держави. Такий науковий підхід створить теоретичне та методологічне підґрунтя для стійкого розвитку територій в Україні.

Українськими вченими Л. Загвойською, Л. Максимів зазначається, що питання поєднання економічних, екологічних і соціальних факторів відповідно до принципів сталого розвитку в сучасних умовах набувають особливої актуальності²⁰. Н. Павліха зауважує, що ефективним регулятивним за-

---

¹⁴ *Каракчиев П.* Становление европейской политики регионов Великобритании / П. Каракчиев // МЭ и МО. — 2007. — № 6. — С. 25.

¹⁵ Там же. — С. 27.

¹⁶ Там же. — С. 28.

¹⁷ *Хохлов И.* Субсидиарность как принцип и механизм политики Евросоюза / И. Хохлов // МЭ и МО. — 2004. — № 5. — С. 100 — 101.

¹⁸ *Гоффе Н.* Социальная составляющая экономического развития: региональный аспект / Н. Гоффе // МЭ и МО. — 2006. — № 5. — С. 61.

¹⁹ *Лукашин Ю.* Факторы инвестиционной привлекательности регионов России / Ю. Лукашин, Л. Рахлина // МЭ и МО. — 2006. — № 3. — С. 89.

²⁰ *Загвойська Л.* Перша європейська конференція з питань практики сталого розвитку / Л. Загвойська, Л. Максимів // Економіка України. — 2004. — № 8. — С. 95.

собом сталого розвитку мають стати сучасні схеми планування території України, які замінять схеми та проекти районного рівня, що дасть змогу сформувати та втілити просторовий менеджмент як важливий напрямок регіональної політики стійкого розвитку²¹. У дослідженнях Б. Данилишина та О. Веклича приділяється багато уваги індикаторам міжнародних досліджень сталого розвитку, зокрема наводяться індекси екологічної стійкості, які враховують як ресурсні компоненти, так і соціальні, інституціональні та компоненти контролю можливості протидії екологічним впливам з метою використання цього індикатора як потужного інструменту для прийняття рішень²². М. Долішній, Л. Шевчук наголошують на необхідності обґрунтування меж і величини соціально-економічних районів на основі як кількісного принципу (кількості населення), так і якісних параметрів (географічного розташування, економічної активності, фіскальної ефективності, рівня інституціонального та інфраструктурного розвитку, демографічної ситуації, рівня якості життя, етнічних та історичних критеріїв тощо²³. А. Ягодка, М. Диба, С. Кондратюк, зазначаючи, що найбільшою мірою суперечності системи організації влади держави стосуються обласного та районного рівнів²⁴, з метою забезпечення сталого і збалансованого розвитку регіонів пропонують здійснити “законодавче визначення засад взаємовідносин бюджетів сіл, селищ, міст районного значення з районними бюджетами...”²⁵.

Питання сталого розвитку регіонів тісно пов’язані з необхідністю подолання проблем депресивності окремих територій. В. Алієва наголошує, що трансферти необхідно надавати лише депресивним регіонам, та обґрунтовує доцільність переходу до системи довгострокових нормативів, закріплення за адміністративно-територіальними одиницями податку на додану вартість, акцизного збору та податку на прибуток²⁶. М. Барановський пропонує визначати ступінь депресивності на рівні адміністративних районів, а не області, встановити максимальний і мінімальний рівні депресивності з метою уникнення розбіжностей при розподілі фінансових ресурсів, а також Держкомстату України пропонується здійснювати статистичні спостереження на рівні адміністративного району²⁷. М. Барановський подає зауваження до

²¹ Павліха Н. Принципи просторового менеджменту сталого розвитку / Н. Павліха // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 41.

²² Данилишин Б. Україна в міжнародних рейтингах сталого розвитку / Б. Данилишин, О. Веклич // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 21.

²³ Долішній М. Деякі підходи до розв’язання проблем удосконалення адміністративно-територіального устрою України / М. Долішній, Л. Шевчук // Економіка України. – 2006. – № 11. – С. 6.

²⁴ Ягодка А. Перекося регіональної економічної політики держави / А. Ягодка, М. Диба, С. Кондратюк // Економіка України. – 2004. – № 8. – С. 31.

²⁵ Там само. – С. 35.

²⁶ Алієва В. Міжбюджетні відносини в Україні: тенденції та перспективи / В. Алієва // Економіка України. – 2004. – № 12. – С. 25–26.

²⁷ Барановський М. Ключові проблеми ідентифікації сільських депресивних територій / М. Барановський // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 73.

Закону України про стимулювання розвитку регіонів, зокрема щодо застосування показників депресивності (валова додана вартість) тільки на рівні області, що унеможлиблює їх використання для визначення локальних депресій – адміністративних районів, а також недосконалості методики відбору таких територій з різним рівнем депресивності та принцип розподілу фінансової допомоги²⁸. Автор обґрунтовує необхідність чіткого розмежування показників за різними типами депресивних територій²⁹. Автор наголошує на необхідності проведення досліджень “територіальної депресії” на рівні адміністративних районів³⁰.

І. Гладій зазначає, що в сучасних умовах регіоналізації та глобалізації відбувається трансформування державних механізмів України, “правила, встановлені національним урядом, формують умови для реалізації певного економічного режиму в межах країни і закладають необхідні передумови для розгортання процесів транснаціоналізації у регіоні”³¹.

І. Луніна, розглядаючи питання оптимізації розміру територіальних громад з урахуванням витрат на надання суспільних послуг, наголошує, що неправомірно протиставляти інтереси органів місцевого самоврядування базового рівня інтересам місцевих органів влади районів чи областей на рівні району. Пропонується надавати ті блага та послуги, якими з економічної точки зору користуються одночасно жителі кількох громад, наприклад, спеціалізована медична допомога та вища освіта. При цьому економія витрат на укрупнення бюджетних установ має бути більшою за витрати населення на отримання цих послуг у держави³².

Питанням реформування міжбюджетних відносин присвячені праці В. Толуб’яка, який за результатами аналізу частки місцевих бюджетів різних рівнів у структурі зведеного бюджету України 1999–2002 рр. дійшов висновку про те, що “фактично децентралізація не просунулася далі районного рівня”³³. Ц. Огонь відзначає, що реструктуризація місцевих бюджетів така, що у 2005 р. понад 90 % усіх бюджетів дотаційні, лише 8 % – донори³⁴. Розвиток міжбюджетного регулювання розглядається як відображення економічних і політичних процесів, що вирішують загальнодержавні проблеми соціального розвитку та економічного зростання, усунення розбіжностей у рівнях розвитку “певних” територій та посилення фінансового забезпечення місцевого

---

²⁸ Барановський М. Депресивні аграрні території України: методичні підходи до ідентифікації, практичні результати / М. Барановський // Економіка України. – 2006. – № 11. – С. 70.

²⁹ Там само. – С. 71.

³⁰ Там само. – С. 76.

³¹ Гладій І. “Новий регіоналізм” і державний механізм управління ринком / І. Гладій // Економіка України. – 2004. – № 6. – С. 50.

³² Луніна І. Формування місцевих бюджетів у контексті завдань адміністративно-територіальної реформи / І. Луніна // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 25.

³³ Толуб’як В. Проблеми і перспективи фінансової децентралізації / В. Толуб’як // Економіка України. – 2004. – № 2. – С. 25.

³⁴ Огонь Ц. Г. Доходи місцевих бюджетів та напрями їх реструктуризації / Ц. Г. Огонь // Фінанси України. – 2006. – № 1 (122). – С. 7.

самоврядування³⁵. С. Слухай та О. Гончаренко пропонують спрямовувати бюджетні асигнування на розвиток господарської діяльності економічно розвинутих регіонів, внаслідок чого збільшаться обсяги бюджетних коштів, які виділятимуться на фінансову підтримку слаборозвинутих регіонів³⁶.

Дослідження вітчизняних вчених стосуються й окремих регіонів, зокрема О. Наумов, І. Бігун обґрунтовують необхідність розробки цілісної концепції регіональної інвестиційної програми Херсонської області. На рівні виконавчого комітету районної ради пропонують утворити спеціальний реєстраційний центр інноваційних підприємств³⁷, а також регіональну систему страхування ризику інвестиційних проектів шляхом створення спеціального гарантійного фонду з метою стимулювання банківських установ, які беруть участь у фінансуванні інвестиційних проектів³⁸. Л. Петкова та Л. Задувайло розглядають перспективи утворення в Черкаському районі Черкаської області 12 територіальних громад й зазначають, що модель організації територій є типовою по всій Україні, різниця полягає лише у рівні соціально-економічного розвитку окремих регіонів³⁹. М. Щурик досліджує питання фінансування сільськогосподарських підприємств лісового господарства Карпатського макрорегіону⁴⁰ та пропонує залучати кошти кредитних кооперативів, спілок, фінансові ресурси страхових компаній, кредити комерційних банків, фінансові внески з інших регіонів⁴¹. Такі питання розглядаються на обласному рівні Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. С. Слухай, Н. Здерка розглядають особливості оподаткування доходів фізичних осіб у районах та містах Івано-Франківської області⁴². Вони зазначають, що окремі населені пункти Богородчанського, Верховинського, Косівського, Рожнятинського районів, незважаючи на розвиток зеленого та сільського туризму, не мають статусу курортного населеного пункту і відповідно не запроваджують курортний збір⁴³. Є. Пушко-Цибуляк зазначає, що в усіх районах області запроваджено “День влади на селі”, коли представники виконавчої влади району та фінансових орга-

³⁵ *Огонь Ц. Г.* Доходи місцевих бюджетів та напрями їх реструктуризації / Ц. Г. Огонь // *Фінанси України*. – 2006. – № 1 (122). – С. 11.

³⁶ *Слухай С. В.* Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів / С. В. Слухай, О. В. Гончаренко // *Фінанси України*. – 2006. – № 7 (128). – С. 20.

³⁷ *Наумов О.* Концепція регіональної інвестиційної програми Херсонської області / О. Наумов, І. Бігун // *Економіка України*. – 2004. – № 2. – С. 30.

³⁸ Там само. – С. 32.

³⁹ Петкова Л.О. Удосконалення системи міжбюджетних відносин у контексті адміністративно-територіальної реформи в Україні / Л. О. Петкова, Л. М. Задувайло // *Фінанси України*. – 2006. – № 9 (130). – С. 54 – 55.

⁴⁰ Щурик М.В. Фінансування земель агролісогосподарств Карпатського макрорегіону / М.В. Щурик // *Фінанси України*. – 2006. – № 7 (128). – С. 139.

⁴¹ Там само. – С. 140.

⁴² *Слухай С. В.* Формування доходів місцевих бюджетів у контексті трансформації податкової системи / С. В. Слухай, Н. Я. Здерка // *Фінанси України*. – 2006. – № 5 (126). – С. 16 – 17.

⁴³ Там само. – С. 18.

нів надають комплексну допомогу у вирішенні проблем конкретної територіальної громади⁴⁴.

Окремим напрямком наукових досліджень вітчизняних вчених є оцінка інвестиційних можливостей регіонів України. Так, О. Пилип'як за допомогою ранжирування на основі методу нерівних інтервалів визначає рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України за соціально-демографічною компонентою. При цьому до соціальних показників віднесено рівень зареєстрованого безробіття, відсоток безробітних до економічно активного населення, навантаження на одне вільне робоче місце; до демографічних – природний приріст населення, кількість пенсіонерів на тисячу населення, коефіцієнт дитячої смертності⁴⁵. В. Заяць зазначає, що надходження до бюджету розвитку мають бути пов'язані з наявністю затверджених результатів зонування та довгострокових планів розвитку територій місцевих громад⁴⁶. Т. Дробишевська тлумачить міську політику як діяльність державних інститутів, міських спільнот, спрямовану на реалізацію та узгодження інтересів усіх учасників міських відносин у сфері градоустрою в межах певної ідеології; до прямих методів регулювання міських процесів на державному рівні відносить державні капітальні вклади, дотації та субвенції, фінансування через спеціальні фонди розвитку; до опосередкованих – податки, державні будівельні норми⁴⁷. Н. Кудла вважає необхідним утворення інституцій, які успішно реалізують стратегію регіонального розвитку в європейських країнах – агенцій регіонального розвитку⁴⁸. В. Куценко, І. Бережна звертають увагу на спільні дослідження російських та польських вчених, де наводиться порівняльний аналіз розвитку проблемних регіонів Польщі та України з метою використання польського досвіду⁴⁹.

У ході аналізу теоретичних основ формування місцевих бюджетів встановлено, що система складання місцевих бюджетів гірських населених пунктів суттєво відрізняється від порядку формування місцевих бюджетів в Україні. Такі відмінності обумовлені насамперед тим, що вказані території мають особливий правовий статус; їх соціально-економічний розвиток регулюється спеціальним законодавством. За окремими елементами бюджетного регулювання місцеві бюджети гірських населених пунктів мають певний рівень адміністративно-правової автономії.

---

⁴⁴ Пушко-Цибуляк Є. М. Економічний потенціал Буковини має бути реалізований / Є. М. Пушко-Цибуляк // *Фінанси України*. – 2006. – № 12 (133). – С. 145.

⁴⁵ Пилип'як О. Інвестиційна привабливість регіонів України: соціально-демографічний аспект / О. Пилип'як // *Економіка України*. – 2004. – № 8. – С. 84.

⁴⁶ Заяць В. М. Роль платежів за землю у формуванні місцевих бюджетів / В. М. Заяць // *Фінанси України*. – 2006. – № 10 (131). – С. 37.

⁴⁷ Дробишевська Т. Політика розвитку міст в Україні: ідеологія і структура / Т. Дробишевська // *Економіка України*. – 2006. – № 8. – С. 52.

⁴⁸ Кудла Н. Багатофункціональний розвиток сільських територій від базових ідей до активізації місцевого підприємництва / Н. Кудла // *Економіка України*. – 2008. – № 1. – С. 65.

⁴⁹ Куценко В. Нові підходи до формування та розвитку територіальних суспільних систем / В. Куценко, І. Бережна // *Економіка України*. – 2004. – № 2. – С. 89.

На основі узагальнення праць російських вчених-економістів встановлено, що питання формування місцевих бюджетів гірських населених пунктів пов'язане з адміністративною реформою, що має враховувати ознаки геодемографічного простору, удосконаленням показників рейтингу розвитку регіонів з урахуванням їх географічних особливостей, приведення у відповідність з типологією євро регіонів показників інвестиційної привабливості, взаємозв'язку процесів регіональної диференціації з територіальним розподілом ресурсів та врахування цих зв'язків у системному підході до подолання регіональної асиметрії з метою стійкого економічного розвитку, міжрегіональної взаємодії на основі поєднання підходів нових економічних теорій – економічної географії та інституціональної економіки. На окрему увагу заслуговують проблеми узгодження економічної та фінансової інтеграції з країнами Європейського Союзу, зокрема врахування факторів внутрішньодержавної політико-географічної асиметрії у процесах адміністративної та фіскальної децентралізації, збалансування відносин держава – органи місцевого самоврядування в унітарних країнах шляхом особливого правового врегулювання статусу територій, які мають етнічні та фізико-географічні особливості, врахування гео економічних критеріїв при наданні фінансової допомоги зі структурних фондів ЄС, забезпечення заходів регіональної фінансової політики шляхом запровадження механізмів політики згуртування Європейського Союзу, що забезпечить соціальний напрямок інтеграційним процесам, реалізації субнаціональних інтересів окремих територій у програмах партнерства при виконанні структурних програм ЄС. Це дасть змогу контролювати глобальні фінансові потоки та окремі права законодавчої ініціативи в регіонах з метою залучення їх до вирішення загальноєвропейських питань.

Водночас набуття територіями зі спеціальним статусом окремих автономних прав у розв'язанні фінансових проблем щодо залучення додаткових фінансових ресурсів, тобто поєднання відносної автономії таких адміністративно-територіальних одиниць може супроводжуватися негативними ефектами та негативними тенденціями у процесі ухвалення рішень з питань фінансування, тому з метою їх подолання законодавчо встановлюються обов'язкові бюджетні процедури, які передбачають необхідність надання альтернативних пропозицій та їх урахування.

У вітчизняній економічній літературі гірські райони традиційно розглядаються як депресивні. При цьому ступінь депресивності та принципи розподілу фінансової допомоги пропонується визначати на основі чіткого розмежування показників за різними типами депресивних територій, визначення поняття “територіальної депресії” на рівні адміністративних районів. Географічне розташування у поєднанні з фіскальною ефективністю, ступенем інституціонального та інфраструктурного розвитку, рівнем життя належать до якісних критеріїв, що обумовлюють необхідність обґрунтування меж і величини соціально-економічних районів в Україні. Вітчизняні науковці наголошують на необхідності поєднання екологічних, соціальних, географічних факторів відповідно до принципів забезпечення сталого розвитку регіонів. Українськими вченими використовуються поняття “просторовий менеджмент” як важливий напрям регіональної політики сталого розвитку, який

включає сучасні схеми планування територій з особливим статусом. Окрему увагу приділено питанням запровадження міжнародних індикаторів регіонального розвитку, які враховують поряд з ресурсними компонентами соціальні, інституціональні та екологічні. До наукових проблем, які стосуються досліджень гірських населених пунктів, слід віднести питання удосконалення інформаційно-аналітичного та статистичного забезпечення. До організаційних факторів, що сприяють ефективному соціально-економічному розвитку гірських територій, належать відтворення інституцій, які успішно реалізують принципи регіонального розвитку в європейських країнах – агенції регіонального розвитку, а також створення спеціальних фондів розвитку.

Встановлено, що організаційно-правові засади формування місцевих бюджетів мають базуватися на принципі системної рівноваги, згідно з якою повноваженням органів місцевого самоврядування та певним видаткам мають відповідати доходи місцевих бюджетів. Регулююча функція покладається на фінансові органи держави та місцеві фінансові органи. Така система має передбачати конкретно визначений обсяг самостійності в органах місцевого самоврядування та стимулювати ефективність діяльності цих органів.

Сучасним підходом у нормативно-правовому регулюванні місцевих бюджетів гірських районів у Європейському Союзі є мультисекторний підхід до фінансування гірських територій. За такого підходу в програмах фінансування концентруються ресурси на розвиток кількох секторів економіки в контексті реалізації єдиної державної політики. Фонди розвитку гірських населених пунктів – ефективний інструмент європейської політики розвитку гірських територій. Одним з перспективних напрямів нормативно-правового регулювання фінансового забезпечення гірських населених пунктів є законодавство та інші спеціалізовані законодавчі акти з дво- та багатосторонніх питань фінансування розвитку гірських територій.

Визначальною складовою європейської політики розвитку гірських територій є її інтегрованість, що являє собою комплекс заходів, які проводяться в гірських районах, охоплених відповідними проектами. До таких заходів належать: фінансова санація, утворення організаційних структур, до складу яких входять представники громад гірських районів, центрального уряду, приватних інвесторів.